

Economie in de ruimte

Economische ontwikkeling betekent ruimtelijke ontwikkeling. Wie foto's bekijkt van vijftig jaar geleden beseft dat. Onder invloed van economische factoren hebben stad en landschap een metamorfose ondergaan. Architectuur en infrastructuur zijn onherkenbaar veranderd. Slechts enkele plekjes zijn door 'de vooruitgang' overgeslagen; daar toeven we graag om te proberen iets van de oude sfeer op te snuiven.

Iedereen weet hoezeer de economische ontwikkeling van de afgelopen vijftig jaar van invloed is geweest op de ruimtelijke ontwikkeling. Nieuwe fabrieken en kantoren hebben de stad gevuld; oude bedrijven zijn verdwenen. Woonwijken zijn verrezen aan de rand van de bebouwde kom of midden in de polder. Nieuwe wegen en spoorlijnen doorsnijden het land en brengen verbindingen tot stand tussen centrum en periferie. Het akker- en weiland is verkaveld in grote stukken die efficiënt zijn te bewerken en gescheiden worden door rechte wegen en sloten. Sommige gebieden zijn aangewezen als landschapsparken en worden geconserveerd of gerestaureerd in een bepaalde staat. Bijna heel het land is met boven- of ondergrondse kabels doortrokken en aan elkaar gekoppeld in een gigantisch informatie- en communicatienetwerk. Er is land ingepolderd waarop nieuwe steden zijn gebouwd. De lucht, het water en de bodem zijn verontreinigd en soms weer gezuiverd.

Waar economie en ruimtegebruik zo nauw verweven zijn, ligt het voor de hand dat ook de economische conjunctuur consequenties heeft voor de ruimtelijke ontwikkeling. Een periode van snelle economische groei zal andere gevolgen hebben voor het milieu en de ruimtelijke ordening dan een periode van stagnatie. Maar welke verschillen optreden is niet zo erg duidelijk. Daarom is het interessant dat in het *Jaarverslag 1982* van de Rijksplanologische Dienst aandacht wordt geschonken aan het verband tussen economische recessie en ruimtelijke ordening¹⁾.

De economische recessie treft in de eerste plaats *bedrijven*. Er wordt minder geproduceerd en geïnvesteerd. Dat betekent dat er ook minder bedrijven zijn die uitbreiden en nieuwe vestigingsplaatsen zoeken. In vergelijking met de jaren zestig blijkt vooral het aantal lange-afstandsverplaatsingen sterk afgenomen. Bedrijfsterreinen blijven langer braak liggen, kantoorgebouwen langer leeg staan. Sinds 1980 is de uitgifte van bouwgrond sterk teruggelopen en vorig jaar is ook de klad gekomen in de vastgoedmarkt. Uiteraard treft de recessie sommige sectoren veel harder dan andere, wat consequenties heeft voor regionale en lokale welvaartsverschillen die uiteindelijk weer resulteren in verschillen in ruimtegebruik. De agrarische sector, die de grootste grondgebruiker is, lijkt relatief weinig last te hebben van de recessie. Hier ligt het in de verwachting dat de intensivering van het grondgebruik die de laatste decennia is opgetreden, zich voort zal zetten. Ook dat heeft gevolgen voor natuur en landschap.

Niet alleen bedrijven, ook *consumenten* ondervinden de gevolgen van de recessie. Via veranderingen in het bestedingspatroon werkt de inkomensontwikkeling door in het ruimtegebruik. Zo drukt de inkomensachteruitgang de vraag naar nieuwe woningen, wat consequenties heeft voor stadsvernieuwings- en andere woningbouwprojecten. Ook dwingt de inkomensruggang tot andere, goedkopere vormen van vrije-tijdsbesteding. Kamperen, wandelen en fiet-

sen zijn populair en steeds meer mensen brengen de vakantie in eigen land door. Daarvoor moeten extra voorzieningen worden getroffen. De inkomensdaling heeft in combinatie met de sterke stijging van de vervoerskosten ook gevolgen voor de mobiliteit: sinds 1978-1981 is de totale mobiliteit van de Nederlandse bevolking nauwelijks meer gestegen. En veranderingen in de verkeers- en vervoersvraag werken op den duur weer door in de verkeersinfrastructuur: wegen, vliegvelden, fietspaden. Sinds enkele jaren loopt ook het aantal verhuizingen terug; de migratie tussen provincies is duidelijk gedaald. Ook dat heeft weer regionale en ruimtelijke consequenties.

Ook de *overheid* voelt de gevolgen van de recessie. Met name de overheidsinvesteringen, die voor de ruimtelijke ordening van groot belang zijn, zijn de laatste jaren sterk verminderd. De kans op inpoldering van de Markerwaard is in een periode van recessie waarschijnlijk geringer dan in een tijd van groei. Voor het aankopen van natuurgebieden is minder geld beschikbaar. De beperkte middelen stimuleren het zoeken naar goedkopere oplossingen voor ruimtelijke-orderingsvraagstukken: zo wint het concept van de „compacte stad” momenteel snel aanhang in plaats van het groeikernenbeleid. Ook voor het regionale beleid is minder geld beschikbaar; de spreiding van de rijksdiensten wordt getemporeerd en gaat alleen door als de kosten niet te hoog uitvallen.

De invloed van de recessie op de ruimtelijke ordening loopt niet alleen via de omvang en de samenstelling van de bestedingen; wellicht nog belangrijker is dat de afweging van conflicterende aanspraken op de schaarse ruimte in tijden van hoogconjunctuur heel anders uitvalt dan in tijden van recessie. Als het erom gaat de groei en de werkgelegenheid te bevorderen, worden er concessies gedaan ten aanzien van de doelstellingen van het natuur- en milieubeleid. Het is geen wonder dat milieu-organisaties met grote argwaan aankijken tegen de regeringsplannen om de milieuwetgeving voor bedrijven veel eenvoudiger te maken. Maar ook al zouden de vergunningen procedures niet gewijzigd worden, dan treden er in de praktijk toch verschillen op bij het toekennen van vergunningen; ongetwijfeld wordt momenteel meer soepelheid betracht dan pakweg vijf jaar geleden gebruikelijk was. En is het louter een organisatorische kwestie, dat bij de vorige kabinetsformatie natuurbehoud en openluchtrecreatie naar het Ministerie van Landbouw zijn overgeheveld?

Jarenlang heeft de ruimtelijke ordening in het teken gestaan van de economische groei, nu trekt de economische recessie haar sporen in het ruimtegebruik. En in de toekomst zullen misschien het informatietijdperk, de vrijetijds-economie of de post-industriële samenleving het ruimtelijk beeld bepalen. Waar het op uitdraait is nauwelijks te voorspellen. Dat zullen onze nakomelingen zien als ze over vijftig jaar nog eens naar oude foto's kijken.

L. van der Geest

1) Rijksplanologische Dienst, *Jaarverslag 1982*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1983.